

باغ ایرانی، زبان مشترک

تصویر ۲: باغ آب با دید وسیع، حداقل درختان با کوشک عظیم، تاج محل. مأخذ: www.Wikimedia.org

تصویر ۶: صفت‌های کنار استخر (باغ آب) ساخته شده به دستور شاه جهان، باغ شالیمار، ۴۲-۱۶۳۳م. مأخذ: www.Wikimedia.org

مجتبی انصاری، دکتری
معماری، دانشیار دانشگاه
تربیت مدرس

Mojtaba Ansari, Ph.D. in
Architecture, Tarbiat
Modares University of
Iran.
ansari_m@modares.ac.ir

منظر در ایران و هند

چکیده: باغ ایرانی به عنوان یکی از مهم ترین سبک های باغسازی و معماری منظر در جهان شناخته شده است. باغ های ایرانی در هند نشانگر بکارگیری شیوه استقرار سریع حکام گورکانی هند (بابر، همایون، اکبرشاه، جهانگیر، شاه جهان و...) بر هند است؛ همان شیوه ای که توسط تیمور و اعقاب او در سمرقند و هرات به عنوان الگوی تغییر روش زندگی از چادرنشینی به تشکیل دارالسلطنه و استقرار در پایتخت بکار گرفته شد.

تفاوت های اقلیم و آب و هوای هند با ایران، سبب شد که دو گونه از باغسازی ایرانی باغ مقبره و باغ آب (طبق تعریف نویسنده) - بیشتر مورد انتخاب قرار گیرد؛ این گونه از باغسازی در اکثر باغ های ایرانی ساخته شده در دوره گورکانیان بکار رفته است. این تحقیق، مطالعه ای تطبیقی است که با روش تاریخی به بررسی عوامل مؤثر در شکل گیری باغ های ایرانی در هند، گونه شناسی این باغ ها، مقایسه آنها با باغ های ایران (ابعاد مشترک و تفاوت)، می پردازد و در صدد است نقش باغ ایرانی را به عنوان نشانه ای از اشتراکات فرهنگی کشورهای ایران و هند مطرح کند. در این راستا بررسی مشابهات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و زبان مشترک معماری دو کشور، در دوره گورکانیان و صفویان مورد نقد و تحلیل قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی: باغ ایرانی، معماری منظر، گورکانیان هند، ایران.

Persian Garden, the common language of landscape architecture in India and Iran

Abstract: The Persian garden is known as one of the most significant styles of gardening and landscape architecture in the world.

Persian gardens, also known as Mongolian Gardens, conveyed the methods of instant settlement in a region used by Indian emperors (1526-1707, Babur, Humayun, Akbar, Jahangir and Shah Jahan). The same method was used by Timor in Samarkand and Heart (14th-century) as the new conversion of lifestyle from nomadic life to permanent settlement in the capital.

Climatic and cultural Differences in India and Iran lead to the emergence of a new branch of Persian Gardens, i.e. "Water Garden" and "Tomb Garden" - defined by the author- which was mostly appreciated by Mongolian countries. Therefore, the designs of Indian gardens during the mentioned era were directly under the influence of Persian Garden.

This research has a historical comparative methodology with the emphasis on the effective factors such as the typology of gardens and socio cultural, political and architectural similarities as a common language between the two countries.

Hypothesis: The Indian gardens were built in the style of Persian gardens in Mongolian era. "Persian Water Garden" and "Tomb Garden" were commonly used in Persian gardens of India due to the differences in climate.

Keywords: Persian Garden, India, Iran, Landscape Architecture, Great Mongolia.

۱۰۱۴ ه.ق.»، جهانگیر «۱۰۱۴-۱۰۳۶ یا ۱۰۳۷ ه.ق.» و شاه جهان «۱۰۳۷-۱۰۶۸ ه.ق.» و همزمان با دوره صفوی (۹۰۷-۱۱۴۸ ه.ق.) در ایران بودند با ترویج فرهنگ، ادب و معماری ایرانی، سنت باغسازی ایرانی را با سبک خاصی توسط هنرمندان و معماران ایرانی در آن سرزمین رواج دادند.

بابر شاه پس از ۲۲ سال حکومت بر افغانستان در سال ۹۳۲ ه.ق. با تسخیر هند و دهلی و شکست «ابراهیم لودی»، حکومت مغول کبیر را در هندوستان تشکیل داد. بابر، متأثر از باغ‌های ایرانی در سمرقند، بخارا و هرات، زمینه پیدایش باغ‌های با عظمت ایرانی در هند را فراهم ساخت. او و اعقاب وی که باغ‌های اخلاف خود در سمرقند و هرات را دیده بودند، شیوه باغسازی ایرانی را به هندوستان بردند و باغ‌هایی در کابل، دهلی، آگرا، کشمیر، لاهور، داکا و... احداث کردند که بعضی از آنها امروز نیز موجود است. در حقیقت، قدرت سیاسی و اجتماعی مقتدر آنها، پشتوانه‌ای برای احداث شماری از باغ‌ها بود.

مراودات و پشتیبانی‌های حکومت صفویه از پادشاهان مغول در هند، باعث توسعه و تداوم فرهنگ ایرانی در هند شد. در این دوران، فرهیختگان بسیاری از ایران با یافتن زمینه‌های مساعدتری در هند به این کشور مهاجرت کردند و باعث رواج زبان و فرهنگ ایران شدند؛ به طوری که مهم‌ترین تأثیرات را در معماری و باغسازی ایرانی در هند داشت. حضور همایون به عنوان پنهانده در دربار شاه طهماسب (سال‌های ۵۵-۱۵۴۰ م.) که کوشورش توسط افغانه تصرف شده بود، زمینه توسعه همکاری و تأثیر پذیری از فرهنگ ایران را تشدید کرد. بخش عمده‌ای از باغ‌های هند، توسط جهانگیر در کشمیر ایجاد شده که از معروف‌ترین باغ‌های خاورزمین محسوب می‌شود (جدول ۱).

گونه‌شناسی باغ‌های ایرانی در هند

بر اساس نقش سه عامل «بنا»، «باغ» و «محیط» در شکل‌گیری باغ ایرانی و بر حسب تغییرات آنها، می‌توان به شانزده گونه باغ اشاره کرد؛ اما این بدان معنا نیست که هر باغ ایرانی صرفاً در یکی از این گونه‌ها شکل گرفته و با سایر گونه‌ها کاملاً متفاوت است، بلکه هر باغ ایرانی می‌تواند شامل ترکیبی از این گونه‌ها نیز باشد. این شانزده گونه باغ عبارت است از: باغ شهر، باغ کوشک، باغ حیاط، باغ مقبره، باغ در باغ، باغ چادر (سرپرده)، باغ قلعه، باغ تجیر (با دیوار مشبک)، باغ تخت، باغ وحش، باغ شکار، باغ آب، باغ ملی، باغ تکیه، باغ گیاه‌شناسی و باغ بیشه (باغ‌میشه).

با توجه به اقلیم خاص هند و تفاوت آن با ایران سه الی چهار گونه از باغ ایرانی؛ «باغ کوشک»، «باغ مقبره»، «باغ آب» و «باغ تخت»، در باغ‌های هند از وضوح بیشتری برخوردار است، لذا به مقایسه انواع این گونه‌ها در دو سرزمین می‌پردازیم:

باغ کوشک: کوشک، هربنای بلند و عالی، قصر، اطاق تابستانی، قسمی ایوان که از قبه‌ای پوشیده و اطراف آن باز باشد (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۸۷۲۱) را گویند.

بر اساس سوابق و اسناد موجود، کوشک به عنوان یکی از عناصر اصلی باغ ایرانی به طرح کوشک در نقش برجسته آشوری در «خورساباد» و «قوبونجیک»- در وسط پارک سلطنتی، ۷۱۵ ق.م- برمی‌گردد. همچنین در پاسارگاد دو کوشک و یک کاخ با دید چهارطرفه به باغ‌ها وجود داشته است. از دوره ساسانیان با ابداع طرح چارتاقی، ساختن کوشک در مقیاس‌های متفاوت، جایگزین کوشک‌های ستوندار شد و به عقیده دونالد ویلبر از این دوره، قرارگیری کوشک در محل تقاطع محورها در باغ ایرانی مرسوم شده است (ویلبر، ۱۳۴۸: ۱۹).

بعد از اسلام نیز می‌توان به کاخ ابومسلم در مرو و کاخ منصور در بغداد اشاره کرد. دوران تیموریان، شروع رنسانس باغسازی ایرانی است که کوشک به تدریج به عنوان عنصر ثابت، جایگزین سرپرده در باغ‌چادرهای پادشاهان این دوره شد. این انتخاب کاملاً منطبق بر فرهنگ مغول بود و رونق بسزایی یافت، لذا تداوم آن را در باغسازی ایرانی هند به دست نوادگان تیمور شاهد هستیم.

کوشک‌سازی در دوره صفویه همزمان با مغول هند به اوج خود می‌رسد و در مقیاسی انسانی جایگزین کاخ‌های عظیم دوران گذشته ایران شد که با ترکیب ستاوند چوبی و طرح چارتاقی در چند طبقه و قرارگیری در بین باغ‌ها (گسترش باغسازی در سطح)، زیباترین و بدیع‌ترین صحنه‌ها (تمثیل بهشت زمینی) را پدید می‌آورد (تصویر ۱).

باغ ایرانی از دیرباز تا حدی مورد تحسین و تمجید سایر ملل و اقوام بوده که حتی با گذشت زمان، از این تأثیر چیزی کاسته نشده است. تقلید ملل مختلف از باغ ایرانی به دوران مشخصی از تاریخ ایران که مراودات فرهنگی یا التقاط فرهنگی بیشتر بوده است، بازمی‌گردد. «ویل دورانت» در کتاب «تاریخ تمدن» خود، این تأثیرگذاری و تقلید را سهم ایران در شکل‌گیری تمدن جهانی دانسته است.

از تأثیرات باغسازی ایرانی در دوران هخامنشی بر یونانیان باستان می‌توان به مشاهدات لیزاندر «دریاسالار اسپارتی» منقول از گزنفن در کتاب اکونومیکوس (وست، ۱۳۴۶: ۴۰۵)، فیثاغورس از باغ‌های اطراف قصر کورش در سارد (فیثاغورس، ۱۳۱۴: ۳۵) و تمجیدات سقراط از کورش و باغ‌های وی (بهرامی، ۱۳۳۰: ۲۴-۲۲) اشاره کرد.

همچنین فاتحین عرب بر ایران که از زیبایی‌های باغ ایرانی مسحور شده بودند برای تغییر رسم زندگی خود- بادیه‌نشینی- به استقرار دایم در مراکز حکومت، آن را در گونه‌های «باغ حیاط»، «باغ در باغ» و «باغ بیابان» مورد استفاده قرار دادند که می‌توان به «قصر اخیدر»- در ۴۰ کیلومتری کربلا سده نهم م. (کونل ۱۳۴۷: ۳۳)، «قصر بوالقواره»- در نزدیکی سامره سده نهم م. (همان: ۳۶-۳۴) و «کاخ الحمراء» در گرانا سده چهاردهم م. اشاره کرد.

پس از حمله چنگیز و هولاکو و استیلای مغول بر ایران، این قوم که حکومت خود را با نیروی شمشیر و بر پشت اسب بدست آورده بود، برای ایجاد دولتی متمرکز، ناچار به حمایت از زندگی شهری، بازرگانان و تجارت و احیای نیروهای تولیدی به ویژه کشاورزی که با هجوم آنها نابود شده بود، برآمد.

با فرمان خان بزرگ، منگوقاآن (۱۲۵۹-۱۲۵۱ م.) حمایت از کشاورزان مورد تأکید قرار گرفت (پطروشفسکی، ۱۳۴۶: ۸۵). این پیروزی در زمان رشیدالدین فضل‌الله همدانی وزیر غازان خان به اوج خود رسید؛ به طوری که بعد از مدت کوتاهی، اکثر اقوام مهاجر و کوچ‌نشین به ایران با تأثیرپذیری از این فرهنگ به ساکنین شهرها و روستاها بدل شدند.

بعد از تحولی که رشیدالدین فضل‌الله در سیستم کشاورزی ایران پدید آورد، حکومت تیموریان به فکر استقرار در شهرها افتاد. از این رو ساخت وسازهای بسیاری توسط تیمور و فرزندان و نوادگان او به دلیل رواج شهرنشینی و کشاورزی در ایران رخ داد.

فرهنگ ایرانی با محوریت زندگی کشاورزی و استقرار در شهرها، بر فرهنگ متهاجمین غلبه کرد و باغ به عنوان مهم‌ترین عامل مشترک بین این دو فرهنگ که خود مشترک بین طبیعت و شهرها نیز بود، نقش ویژه‌ای در شکل‌گیری دوباره شهرها ایفا کرد؛ به گونه‌ای که در دوره ایلخانیان و به ویژه دوره تیموری شاهد ایجاد باغ‌ها و سرایرده‌های داخل آنها هستیم که خود نشان از ایجاد فضا و قصر حکومتی به شکل استقرار سریع دارد (انصاری، ۱۳۷۸: ۱۷ و ۱۸).

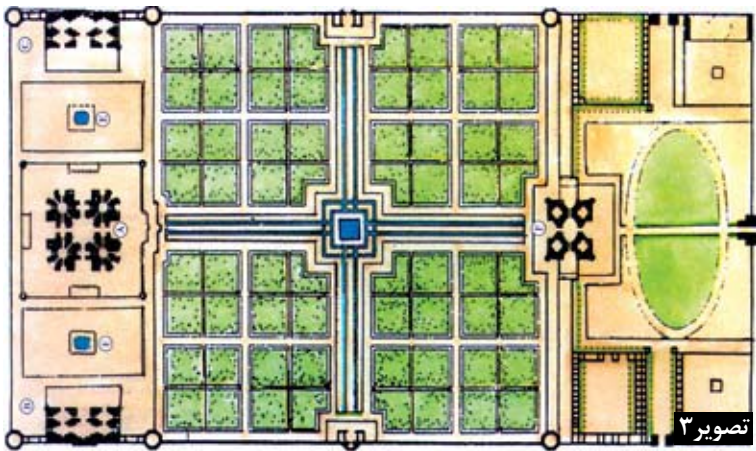
فرضیه

- باغ‌های هند در دوره گورکانیان با الگوی باغ ایرانی احداث شده است.
- در باغ‌های ایرانی هند، با توجه به اقلیم این سرزمین، بیشتر از گونه‌های باغ آب و باغ مقبره استفاده شده است.

گورکانیان، احداث‌کنندگان باغ‌های ایرانی در هند

با رواج دین اسلام در هند، مردم این سرزمین گرایش‌های فرهنگی به زبان و فرهنگ ایرانی و همچنین ایرانی‌پنداری پیدا کردند که خود مروجین دین اسلام در این کشور بودند. با مناقشات فرزندان تیمور، حکومت تیموریان در ایران دچار زوال شد، اما «بابر» از نوادگان تیمور و فرزندان، دولتی جدید در هندوستان تشکیل دادند که اروپاییان آن را «مغول کبیر» نامیدند.

پس از تجدید حیات باغسازی در دوره تیموری، امرای گورکانی حاکم بر هند که از نوادگان تیمور (بابر ۹۳۲-۹۳۷ ه.ق.)، همایون ۹۳۷-۹۶۳ ه.ق.)، اکبرشاه ۹۶۳-

تصویر ۳: چپ، پلان و نمای تاج محل با کوشکی در انتهای باغ. مأخذ: (خوانساری، ۱۳۸۳: ۶۸)

تصویر ۳: راست، پلان و نمای مقبره همایون با کوشکی در وسط باغ. مأخذ: www.indiapicks.com

تصویر ۱: چشمه شاهی، سرینگر، کشمیر مأخذ: www.rainbowskill.com

تصویر ۴: گلستان flower beds باغ انگوری در دژ آگرا، باغ آب، گردش آب، محصور در رود مقدس، حداقل درخت و تبلور نظم هندسی. مأخذ: www.ih4.ggphc.com
تصویر صفحه مقابل: وضعیت باغ در میان آب. مأخذ: آرشیو نگارنده.

باغ مقبره: در باغسازی ایرانی از ترکیب دو گونه دیگر باغ؛ «باغ حیاط» و «باغ کوشک» تشکیل شده است. مقبره کورش، بنایی منفرد در وسط یک حیاط رواق دار قرار داشته که به همراه حیاطی در وسط باغها مستقر بوده است (استروناخ، ۱۳۷۲: ۶۲). این الگو علی‌رغم آنکه گفته می‌شود اقتباسی از معماری بین‌النهرین یا ایلامی است، اما به نظر می‌رسد با ترکیبی از خانه‌های آن روز و پایه آتشدان‌های هخامنشی ساخته شده که در نوع خود بدیع بوده است.

همچنین این ترکیب به ویژه بعد از اسلام مورد استفاده قرار گرفته و نمونه‌های بارز مقبره‌ها به صورت بنای منفرد تا قبل از حمله مغول در ایران ساخته شده است. باغ مقبره قدمگاه نیشابور نمونه دیگری از باغ مقبره با ترکیب «باغ تخت»، «باغ کوشک» و «باغ حیاط» است که در دوره صفوی ساخته شده است. این باغ متشکل از حیاط‌های متوالی با اختلاف سطح و عمارت منفرد قدمگاه در وسط حیاط انتهایی است. باغ حیاط، یکی دیگر از الگوهای مقبره‌سازی در ایران است که در مناطق کویری و گرم و خشک بیشتر مورد استفاده قرار می‌گرفته و اضلاع آن به احداث رواق‌ها، حجره‌ها و محل اطراق زائرین اختصاص می‌یافته است. در این نوع مقبره‌ها به منظور استفاده بیشتر از سایه جداره‌های کناری باغ و افزایش تعداد حجره‌ها، ترکیبی از حیاط‌های متوالی (نوعی از باغ در باغ) را مورد استفاده قرار می‌دادند. ترکیب فیزیکی حیاط‌های متوالی علاوه بر ایجاد سلسله مراتب دسترسی، به عنوان نمادی از طی طریق معنوی و رسیدن به غایت مطلوب نیز بکار گرفته شده است.

باغ مقبره شاه نعمت‌الله ولی در ماهان کرمان، بارگاه حضرت معصومه در قم بر اساس طرحی که گرلو در دوره صفوی تهیه کرده است و آرامگاه شهدای فخرج یزد، با طرح حیاط‌های متوالی ساخته شده‌اند.

غیر از تاج محل (تصویر ۲) که در انتهای باغ قرار گرفته است، اغلب باغ مقبره‌های هند بر اساس طرح بنای منفرد (کوشک) با مقیاسی عظیم در وسط باغ وسیع با چشم‌اندازی نمادین شکل گرفته است و با توجه به تقلیل ارتفاع و اهمیت دیوارها، و درختان، بنا از فاصله بسیار دور نمایان است. مقابر همایون و اکبرشاه (تصویر ۳) نمونه‌هایی از این نوع باغ مقبره‌های ایرانی در هند هستند.

باغ آب: به بعضی از گونه‌های باغ ایرانی که در آنها به دلایل مختلف، کاربرد آب در اولویت قرار می‌گیرد و کاشت درختان به حداقل می‌رسد، گفته می‌شود. از مهم‌ترین باغ‌های ایرانی با کاربرد حداکثری آب، باغ‌های ایرانی در هند است.

از نظر آب و هوایی، سرزمین هند با آب و هوای مناسب، رودخانه‌های وسیع و بارندگی زیاد در اواخر فصل بهار و اوایل پاییز، دارای ریشه‌های فرهنگی غنی در تقدس آب است؛ به گونه‌ای که آب رودخانه گنگ و شعبه آن جمنا مقدس دانسته شده و هندوان معتقدند که رود گنگ یکی از رودهای بهشت در آسمان‌ها بوده و به واسطه یکی از راجه‌های مقدس از آسمان بر زمین آورده شده است. براین اساس مراسم

تصویر ۴

تصویر ۱

تصویر ۵: ورودی باغ شازده
ماهان کرمان، عکس :
جوادیان، ۱۳۸۵.

باغ‌های ایرانی در هند بر بستری از فرهنگ و اقلیم با تغییر رویکرد زندگی از چادرنشینی به استقرار دائم شکل گرفته است. از متداول‌ترین شیوه‌های باغسازی ایرانی در هند، می‌توان به باغ‌مقبره و باغ آب اشاره کرد که بر حضور عناصری چون آب، چشم‌انداز باز با درختچه‌های کوتاه‌قد تأکید می‌ورزد.

Persian gardens have been created on the basis of cultural and climatic context and the idea of transforming from a nomadic life to permanent settlement in India. "Water-gardens" and "tomb-gardens" were the most common styles in India which emphasized on existence of various elements such as water and a superb landscape of shrubs.

با توجه به تأثیر فرهنگ حاکم بر هند و نقش سمبلیک آب و رودخانه‌های مقدس و آرام این کشور، توجه ویژه‌ای به آب در باغ شده است. این امر به شکل استخرهای وسیع با صفه‌هایی بر روی آن، آبنا‌های پهن و کشیده در راستای طولی باغ و بازی با آب (گردش و چرخش آن به دور عمارات و سرتاسر باغ) نمایان شده است (تصویر ۶).

نظم هندسی عناصر سازنده باغ (کرت‌بندی باغچه‌ها) و کوشک نهایت تبلور را به آنها بخشیده است (تصاویر ۳ و ۴).

اغلب باغ‌های ایرانی در هند نوعی باغ آب و باغ‌مقبره‌اند و برخلاف اکثر باغ‌مقبره‌های ایران که از حیاط‌های تودرتو (باغ حیاط) یا (باغ کوشک) با محوطه محصور، به دلیل شرایط اقلیمی خاص ایران تشکیل شده‌اند، باغی با چشم‌انداز باز و بنایی نمادین در وسط باغ (باغ مقبره- باغ کوشک) را می‌سازند ■

برهمایی نظیر غسل در آن، شستشوی معابد با آن و سپردن خاکستر مردگان به آن اجرا می‌شود (آلیگیری، ۱۳۴۸ : ۴۷).

در باغ‌های هند که اکثراً باغ مقبره‌اند، آب، مهم‌ترین نقش را بر عهده گرفته و زیباترین آنها در کنار آب و بر روی جزیره‌های مصنوعی رودخانه‌های وسیع و آرام احداث شده است (تصویر ۴).

آب در فرهنگ ایرانی و اسلامی نیز از احترام ویژه‌ای برخوردار است. این امر در مناطقی که به طور طبیعی با کمبود آب مواجه است، مهم‌تر جلوه می‌کند. لذا آب در باغ‌های ایرانی و به ویژه در باغ‌مقبره‌های دوره صفوی با حیاط‌های (صحن‌های) متوالی و متعدد، نقشی اساسی ایفا می‌کند. نظام هندسی گردش آب در این باغ‌ها تا حدی است که علاوه بر طهارت جسمانی، بر پاکی و جلای روحانی زائرین نیز می‌افزاید. به عنوان مثال صحن‌های حرم امام رضا در دوران صفوی که در امتداد چهارباغ مشهد قرار داشته، شامل نهر جاری و حوض‌هایی در بین آن بوده است (تصویر ۵).

نتیجه‌گیری

با توجه به اقلیم خاص سرزمین هند و تفاوت آن با کشور ایران می‌توان ردپای چهارگونه باغ ایرانی را در باغ‌های ایرانی هند جستجو کرد؛ «باغ کوشک»، «باغ مقبره»، «باغ آب» و «باغ تخت». اگر عناصر اصلی باغ ایرانی در ایران را «آب»، «درخت»، «کاربرد- منظر و بهره مادی»، «نظم هندسی- معماری، آب و کاشت»، «هماهنگی با اقلیم- ایجاد واحه» بدانیم، باغ ایرانی در هند با توجه به تفاوت اقلیمی هند با ایران دارای وجوه تمایز زیر است :

نقش درخت برای ایجاد سایه، حفظ رطوبت در محیط هند ضرورت اساسی نداشته و به همین دلیل از کاربرد درختان بلند و سایه‌دار و به طبع تشدید پرسپکتیو در راستای محور طولی باغ (به جز باغ‌های کشمیر که در منطقه‌ای کوهستانی نظیر ایران است) پرهیز شده و جای درختان را درختچه‌های تزئینی، گلهاء، ریاحین و احتمالاً گیاهان دارویی گرفته است.

پادشاه گورکانی	آغاز پادشاهی	پایان پادشاهی	آثار معماری و باغسازی	پادشاه صفوی	آغاز پادشاهی	پایان پادشاهی	آثار معماری و باغسازی
				اسماعیل اول ۹۰۷-۹۰۳ ه.ق	۱۵۰۱	۱۵۲۴	
بابر (ببر)	۱۵۲۶	۱۵۳۰	باغ بابر- در کابل				
همایون	۱۵۳۰	۱۵۴۰					
دوران تصرف افغان‌ها	۱۵۴۰	۱۵۵۵					
همایون	۱۵۵۵	۱۵۵۶					
اکبرشاه	۱۵۵۶	۱۶۰۵	به همت همسر همایون حمیده بانو بیگم آرامگاه همایون در سال‌های ۱۵۷۰-۱۵۶۲ قلعہ لاهور	اسماعیل دوم ۹۸۵-۹۸۴ ه.ق.	۱۵۷۶	۱۵۷۸	باغ سعادت‌آباد، عمارت و سردر عالی قاپو در قزوین
				محمدخداپنجه ۹۹۶-۹۸۵ ه.ق.	۱۵۷۸	۱۵۸۷	
جهانگیرشاه	۱۶۰۵	۱۶۲۷	باغ شالیمار کشمیر ۱۶۱۶ تکمیل عمارت باغ بابر	عباس اول ۱۰۳۸-۹۹۶ ه.ق.	۱۵۸۷	۱۶۲۹	میدان نقش جهان در سال ۱۱۱ ه.ق. احداث خیابان چهارباغ و باغ‌های آن ۱۶۱۶-۱۵۹۸ م. باغ هزار جریب ۱۰۰۶ ه.ق شروع احداث چهلستون
				صفی ۵۲-۱۰۳۸ ه.ق.	۱۶۲۹	۱۶۴۲	
شاه جهان	۱۶۲۷	۱۶۵۸	بنای تاج محل (۴۷-۱۶۳۲ م.) به دستور شاه‌جهان، به منظور یادبود همسر ایرانی محبوبش ممتاز محل باغ شالیمار در سال ۱۶۴۲ و قلعہ سرخ در لاهور	عباس دوم ۱۰۷۷-۱۰۵۲ ه.ق.	۱۶۴۲	۱۶۶۶	احداث باغ سعادت‌آباد اصفهان ۱۰۵۶ ه.ق. اتمام کاخ چهلستون اصفهان ۱۰۷۶ ه.ق.
اورنگ‌زیب	۱۶۵۸	۱۷۰۷	قلعہ لال باغ Lalbagh Fort در سال ۱۶۷۸ در داکا	سلیمان ۱۱۰۵-۱۰۷۷ ه.ق.	۱۶۶۶	۱۶۹۴	احداث عمارت هشت بهشت ۱۰۸۰ ه.ق.
بهادرشاه اول	۱۷۰۷	۱۷۱۲					
جهاندارشاه	۱۷۱۲	۱۷۱۳					
فرخ‌سیارشاه	۱۷۱۹	۱۷۱۹					
رفیع‌الدرجات	۱۷۱۹	۱۷۱۹					
رفیع‌الدولت (شاه‌جهان دوم)	۱۷۱۹	۱۷۱۹					
نیکوسیر	۱۷۲۰	۱۷۲۰					
محمدپیراهیم	۱۷۲۰	۱۷۲۰					
				سلطان حسین ۱۰۳۵-۱۱۰۵ ه.ق.	۱۶۹۴	۱۷۲۲	احداث باغ فرح‌آباد ۱۱۳۳ ه.ق.

جدول ۱: مقایسه آثار معماری و باغ‌سازی پادشاهان گورکانی و صفوی، مأخذ: نگارنده.

- Pythagoras. (1935). Pythagoras itinerary of Iran. Tehran: Matbae Majles press.
- Stronach, D. (1993). Essay about The Development of Pasargadae Garden and its Influence on Persian Gardening, translated by: Kamyar Abdi. Journal of Asar, 22, 23.
- West, V. (1967). Iran Legacy: gardens of Persia, translated by: Ahmad Birashk. Tehran Tarjome va Nashr e Ketab press.
- Wilbur, D. (1961). Persian Gardens and Garden Pavilions, translated by: Mahindokht Saba. Tehran: Tarjome va Nashr e Ketab press.

مأخذ تصاویر

- جوادیان، امیرعلی (۱۳۸۵) آرشو امیرعلی جوادیان.
- خوانساری، مهدی و دیگران (۱۳۸۳) باغ ایرانی، ترجمه: مهندسین مشاور آرآن، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ص ۶۸.

- www.rainbowskill.com
- www.indiapicks.com
- www.Wikimedia.org
- www.ih4.ggpht.com

منابع

- آلیگیری، دانت (۱۳۴۸) کمدی الهی (بهشت)، ترجمه و مقدمه: شجاع‌الدین شفا، بنگاه ترجمه و نشر کتا، تهران.
- استروناخ، دیوید (۱۳۷۲) شکل‌گیری باغ سلطنتی پاسارگاد و تأثیر آن بر باغ‌سازی ایرانی، ترجمه: کامیار عبدی، مجله اثر، شماره ۲۲ و ۲۳.
- انصاری، مجتبی (۱۳۷۸) ارزشهای باغ ایرانی (اصفهان- صفوی)، رساله دکتری معماری، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- بهرامی، تقی (۱۳۳۰) تاریخ کشاورزی ایران، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- بطروشفسکی، ایلیا پولوویچ (۱۳۴۶) مناسبات ارضی و کشاورزی در ایران عهد مغول، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- خوشنویس، احمد (۱۳۶۸) مقبره شاه نعمت‌الله ولی، مجله هنرهای زیبا، سال اول، شماره ۲، تیر و مرداد، صص: ۸۷-۸۲.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷) لغت‌نامه دهخدا، چاپ دوم از دوره جدید، زیر نظر: محمد معین و سید جعفر شهیدی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- فیثاغورس (۱۳۱۴) سیاحت‌نامه فیثاغورس در ایران، ترجمه: یوسف اعتصامی، مطبعه مجلس، طهران.
- کونل، ارنست (۱۳۴۷) هنر اسلامی، ترجمه: هوشنگ طاهری، انتشارات ابن سینا، تهران.
- وست، ویکتوریا سکویل (۱۳۴۶) میراث ایران: باغ‌های ایران، ترجمه: احمد بیرشک، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران.
- ویلبر، دونالد (۱۳۴۸) باغ‌های ایران و کوشک‌های آن، ترجمه: مهین‌دخت صبا، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران.

Reference list

- Alighieri, D. (1996). Divine Comedy, translated by: shoji-al-din Shafa. Tehran: Tarjome va Nashr e Ketab.
- Ansari, M. (1999). The Persian Garden Values. Unpublished doctoral thesis. University of Tehran. Tehran.Iran.
- Bahrami, T. (1951). Iran History of Agriculture. Tehran: University of Tehran press.
- Connell, Ernest (1968). Islamic Art.translated by: Houshang Taheri, Tehran: Ibn sina press.
- Dehkoda, A. (1998). Encyclopedia of Persian. Tehran: University of Tehran press.
- Khoshnevis, A. (1989). Shah Nimatollah Vali's tomb, Journal of Fine Art: 82-87.
- Petroshevski.I.P. (1965). Keshāwarzi wa monāsebāt-e arzi dar iran dar 'ahde moghol. Tehran: University of Tehran press.